

Οι «αποδείξεις» του Θωμά Ακινάτη για την ύπαρξη Θεού

Τα επιχειρήματα υπέρ της ύπαρξης του Θεού συστηματοποιούνταν για αιώνες από τους θεολόγους, ενώ κάποιοι άλλοι, συμπεριλαμβανομένων διάφορων γυρολόγων τής κακώς εννοούμενης «κοινής λογικής», προσέθεσαν και μερικά συμπληρωματικά.

Οι πέντε «αποδείξεις» που διατύπωσε ο Θωμάς Ακινάτης τον 13ο αιώνα δεν αποδεικνύουν τίποτε και είναι εύκολο να καταδειχθεί η κενότητά τους.

Οι πρώτες τρεις, αποτελούν απλώς διαφορετικούς τρόπους για να ειπωθεί το ίδιο πράγμα, άρα μπορούμε να τις εξετάσουμε όλες μαζί. Και οι τρεις περιέχουν την έννοια της άπειρης αναδρομής: Η απάντηση σε κάποιο ερώτημα εγείρει ένα πρότερο ερώτημα κ.ο.κ., επ' άπειρον.

1. Το κινούν ακίνητον. Τίποτε δεν κινείται χωρίς ένα πρότερο κινούν. Αυτό μάς οδηγεί σε μια άπειρη αναδρομή, από την οποία μόνη διέξοδος είναι ο Θεός. Κατ' ανάγκην, η πρώτη κίνηση προκλήθηκε από κάτι, και αυτό το κάτι το ονομάζουμε «Θεό».

2. Η πρώτη αιτία. Τίποτε δεν προκαλείται από μόνο του. Κάθε αιτιατό έχει ένα πρότερο αίτιο, πράγμα που μας ωθεί ξανά σε αναδρομή. Τούτη πρέπει να τερματιστεί σε μια πρώτη αιτία, την οποία ονομάζουμε «Θεό».

3. Το κοσμολογικό επιχείρημα. Πρέπει να υπήρχε μια εποχή κατά την οποία τα φυσικά πράγματα δεν υφίσταντο. Αφού όμως τα φυσικά πράγματα τώρα υπάρχουν, τότε κάτι μη φυσικό πρέπει να τα δημιούργησε, και αυτό το κάτι το ονομάζουμε «Θεό».

Και τα τρία παραπάνω επιχειρήματα βασίζονται στην ιδέα της αναδρομής και επικαλούνται τον Θεό για τον τερματισμό της. **Περιέχουν την εντελώς**

αθεμελίωτη παραδοχή ότι ο ίδιος ο Θεός εξαιρείται από την αναδρομή. Ακόμη κι αν επιτρέψουμε τη βολική τούτη πολυτέλεια της αυθαίρετης επινόησης ενός τέρματος σε μια άπειρη αναδρομή, και της απόδοσης ονόματος σε αυτό επειδή μόνο και μόνο το έχουμε ανάγκη, δεν υπάρχει κανένας απολύτως λόγος να προικίσουμε το εν λόγω τέρμα με οποιαδήποτε ιδιότητα από όσες αποδίδονται συνήθως στον Θεό: Παντοδυναμία, παντογνωσία, αγαθότητα, σοφία, δημιουργικότητα, για να μην αναφερθούμε και στα διάφορα ανθρώπινα χαρακτηριστικά όπως το να εισακούει προσευχές, να συγχωρεί αμαρτίες και να διαβάσει τις πιο μύχιες σκέψεις. Παρεμπιπτόντως, δεν διέλαθε την προσοχή των μελετητών της λογικής το γεγονός ότι **η παντογνωσία και η παντοδυναμία συνιστούν αλληλοαποκλειόμενες έννοιες.** Εάν ο Θεός είναι παντογνώστης, τότε γνωρίζει ήδη τον τρόπο με τον οποίο ο ίδιος θα παρέμβει για να αλλάξει το ρου της ιστορίας, ασκώντας την παντοδυναμία του. Τούτο όμως σημαίνει ότι ο Θεός αδυνατεί να αλλάξει γνώμη σχετικά με την παρέμβασή του, πράγμα που συνεπάγεται ότι δεν είναι παντοδύναμος. Η Κάρεν Όουενς εξέφρασε το πνευματώδες αυτό παράδοξο με στίχους εξίσου ευφυείς:

*«Άραγε ο παντογνώστης Θεός μπορεί,
Εκείνος που γνωρίζει το μέλλον,
να βρει την παντοδυναμία για ν' αλλάξει
τη γνώμη Του τη μελλοντική;».*

Για να επιστρέψουμε στην άπειρη αναδρομή και στη ματαιότητα της επίκλησης του Θεού, για να την τερματίσουμε, θα ήταν προτιμότερο —από πλευράς οικονομίας σκέψης— να επινοήσουμε, λόγου χάριν, μια «χωροχρονική ανωμαλία τύπου Μεγάλης Έκρηξης», ή κάποια άλλη, άγνωστη ως τώρα, φυσική έννοια. Το να ονομάζουμε αυτό το τέρμα «Θεός», είναι στην καλύτερη περίπτωση αναποτελεσματικό και στη χειρότερη ολέθρια παραπλανητικό. Η «παράλογη συνταγή για μικροψιλοκαμωμένες κοτολέτες» τού Έντουαρτ Λιρ μάς προτρέπει: *«Προμηθευτείτε μερικά βοδινά φιλέτα και, αφού τα κόψετε στα μικρότερα δυνατά κομμάτια, συνεχίστε και κόψτε τα σε ακόμη μικρότερα, οκτώ ή και εννέα φορές».*

Μερικές αναδρομές πράγματι φτάνουν σε ένα φυσικό τέλος. Παλαιότερα, οι επιστήμονες αναρωτιούνταν τι θα συνέβαινε αν κατάφερνε κάποιος να διαιρέσει ένα κομμάτι μέταλλο —από χρυσό, φέρ' ειπείν— στα μικρότερα δυνατά κομμάτια. Δεν θα ήταν άραγε δυνατόν κάθε τέτοιο κομμάτι να κοπεί πάλι στα δύο, ώστε να παραχθεί ένα ακόμη πιο μικροσκοπικό τεμάχιο χρυσού; Αυτός όμως ο ατέρμων τεμαχισμός θα λάμβανε τέλος στο άτομο: Το μικρότερο δυνατό τεμάχιο χρυσού

είναι ο πυρήνας, αποτελούμενος από ακριβώς 79 πρωτόνια και λίγο περισσότερα νετρόνια, τα οποία συνοδεύονται από ένα σμήνος 79 ηλεκτρονίων. Εάν «κόψεις» το χρυσό πιο πέρα από το άτομο, ό,τι κι αν προκύψει δεν θα είναι χρυσός. Το άτομο παρέχει ένα φυσικό τέλος στη συγκεκριμένη αναδρομή. Δεν είναι όμως καθόλου σαφές ότι ο Θεός αποτελεί το φυσικό τέρμα στις αναδρομές του Ακινάτη —και η συγκεκριμένη διατύπωση δεν φείδεται καθόλου επιείκειας. Ας προχωρήσουμε λοιπόν περαιτέρω στον κατάλογο του Ακινάτη...

4. Το επιχείρημα εκ των βαθμού. Παρατηρούμε ότι τα πράγματα στον Κόσμο διαφέρουν μεταξύ τους. Υπάρχουν, παραδείγματος χάριν, διάφοροι βαθμοί αγαθότητας ή τελειότητας. Αλλά οι εκτιμήσεις μας για αυτούς τους βαθμούς βασίζονται στη σύγκριση με κάποιο μέγιστο. Εμείς οι άνθρωποι μπορεί να είμαστε ταυτόχρονα καλοί και κακοί, άρα αποκλείεται να ενυπάρχει μέσα μας η μέγιστη αγαθότητα. Συνεπώς, πρέπει να υπάρχει κάποιο άλλο μέγιστο, το οποίο θέτει το μέτρο της τελειότητας, και ονομάζουμε αυτό τον «μέγιστο Θεό».

Είναι τούτο επιχείρημα; **Με την ίδια λογική θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι οι άνθρωποι διαφέρουν και ως προς τη δυσοσμία τους, αλλά μπορούμε να τους συγκρίνουμε μόνο σε σχέση με ένα τέλειο και μέγιστο επίπεδο δυνατής δυσοσμίας. Συνεπώς, πρέπει να υπάρχει κάποιο εξαιρετικά, अपαραμίλλα δύσοσμο ον, και αυτό το ονομάζουμε «Θεό».** Ή συγκρίνετε ως προς οποιαδήποτε άλλη ιδιότητα, και θα καταλήξετε σε ένα εξίσου βλακώδες συμπέρασμα.

5. Το τελεολογικό επιχείρημα, ή επιχείρημα εκ του σχεδίου. Τα όντα του Κόσμου, ειδικά τα έμβια, δίνουν την εντύπωση ότι κάποιος τα έχει σχεδιάσει. Τίποτε από όσα γνωρίζουμε δεν φαίνεται να είναι σχεδιασμένο εκτός αν έχει όντως σχεδιαστεί. Συνεπώς, πρέπει να υπήρξε κάποιος σχεδιαστής, και τον ονομάζουμε «Θεό». (Ο ίδιος ο Ακινάτης χρησιμοποίησε την αναλογία του κινούμενου προς το στόχο βέλους, αλλά ένας σύγχρονος αντιαεροπορικός πύραυλος που ανιχνεύει θερμότητα θα εξυπηρετούσε το σκοπό του πιο αποτελεσματικά).

Το επιχείρημα εκ του σχεδίου είναι το μόνο που χρησιμοποιείται τακτικά ακόμη και σήμερα, και πολλοί εξακολουθούν να το αντιλαμβάνονται ως το έσχατο και αποστομωτικό επιχείρημα. Είχε εντυπωσιάσει και τον νεαρό Δαρβίνο όταν, ως φοιτητής ακόμη στο Κέμπριτζ, το είχε διαβάσει στο βιβλίο «Natural Theology» (Φυσική Θεολογία) του Γουίλιαμ Πάλεϊ. Δυστυχώς για τον Πάλεϊ, ο ώριμος πλέον Δαρβίνος το κονιορτοποίησε. Πράγματι, η πλέον συντριπτική νίκη που κατήγαγε ποτέ ο ορθολογισμός ενάντια στις παραδεδεγμένες αντιλήψεις υπήρξε πιθανότατα

η απροσδόκητη κατάρριψη αυτού του επιχειρήματος από τον Κάρολο Δαρβίνο. Χάρη στον Δαρβίνο, θεωρείται πλέον εσφαλμένος ο ισχυρισμός πως τίποτε από όσα γνωρίζουμε δεν φαίνεται να είναι σχεδιασμένο εκτός αν έχει όντως σχεδιαστεί. Η εξέλιξη μέσω της φυσικής επιλογής, ανερχόμενη σε εξάισια ύψη πολυπλοκότητας και κομψότητας, παράγει μια εξαιρετική επίφαση σχεδιασμού. Στα κορυφαία μάλιστα προϊόντα αυτού του ψευδοσχεδιασμού συγκαταλέγονται τα νευρικά συστήματα, που —μεταξύ των πιο ταπεινών επιτευγμάτων τους— επιδεικνύουν εμπρόθετη συμπεριφορά, η οποία, ακόμη και στο πιο μικροσκοπικό έντομο, μοιάζει πολύ περισσότερο με τον προηγμένο πύραυλο ανίχνευσης θερμότητας, παρά με ένα απλό βέλος που κατευθύνεται στο, στόχο του.

Πηγή: «Η περί Θεού αυταπάτη» (Ρίτσαρντ Ντόκινς)